

Speech at the opening of the Nussbaum Exhibition
Zwolle 21 March 2014
Jaap Hagedoorn, voorzitter Stichting Zwolse Stolpersteine

Dames en heren,

De geschiedenis van de Holocaust wordt vaak gedomineerd door iconen en getallen. Wij kennen allen Anne Frank en haar dagboek en het Achterhuis als symbool van de vernietiging van het joodse volksdeel. Wij hebben de boeken gelezen over het lot dat Etty Hillesum recht en bewust in de ogen keek toen zij besloot met haar familie mee te gaan op transport naar het oosten vanuit Durchgangslager Westerbork. En wij hebben de film Schindler's List gezien als voorbeeld van wat de afschuwelijkheden van de nazi's konden voorstellen.

En wij kennen de getallen: 6 Miljoen joodse Europeanen vermoord, 100.000 joodse Nederlanders gedood in vernietigings- en concentratiekampen, 450 joodse stadgenoten afgevoerd, vernederd en vermoord.

Die iconische figuren en die getallen moeten ons een beeld geven van de omvang van de verschrikkelijkheden van de vervolging en moord. Maar tegelijkertijd blokkeren zij ook ons bevattingsvermogen om werkelijk te begrijpen welk leed heeft plaatsgevonden. Immers: het ging niet alleen om Anne Frank en Etty Hillesum of de groep van Schindler's List. Het ging om onbegrijpelijk velen meer. En zo kunnen ook die enorme, onbevattelijke getallen niet uitdrukken welk leed heeft plaatsgevonden. Hoe kunnen wij de optelsom maken van al dat leed en wat zegt het ons dan nog?

Het was Abel Herzberg die in zijn *Dagboek uit Bergen-Belsen* uit 1950 stelde dat je niet moet spreken van de moord op 6 miljoen joden. Getallen negeren het individu. Er is één jood vermoord en dat is 6 miljoen keer gebeurd. Een man, een vrouw een kind. Om die kloof tussen weten en begrijpen te overbruggen, kunnen wij ons beter focussen op de mens, op het individu waarmee wij ons wel kunnen identificeren. Alleen dan kunnen wij een begin maken met te begrijpen hoe groot de berg van leed is als gevolg van de jodenvervolging en Holocaust.

Die focus op het individu is één van de kenmerken van de Duitse kunstenaar Gunther Demnig. Hij creëerde zogenoemde Stolpersteine: kleine stenen, 10 x 10 cm, met een messing plaatje waarin naam, geboortjaar en plaats en jaar van dood zijn gestanst. De steen wordt in het plaveisel geplaatst voor het laatste vrijwillige woonadres van het Holocaust-slachtoffer. Onze geest struikelt als het ware over deze stenen, omdat we er onverwacht mee worden geconfronteerd. Vandaar de naam Stolpersteine.

De onbegrijpelijke getallen worden opgebroken tot begrijpelijke proporties. Wij worden geconfronteerd met het feit dat de zes miljoen onze burens, collega's, teamgenoten, vrienden, klasgenoten waren. Mensen zoals u en ik, die het ongeluk hadden tot één, gemakkelijk te identificeren bevolkingsgroep te behoren. Die veroordeeld werden om hun afkomst.

Vergeeft u mij dat ik hier een verontrustende actualiteit inlas. Het lijkt of de geschiedenis zich herhaalt gezien de recente uitspraken van Geert Wilders over Nederlanders van Marokkaanse afkomst. Mensen die worden veroordeeld om hun afkomst. Wee degene die zijn geschiedenis niet kent.

Een Stolperstein is ook een monument. Een gedenkteken voor wie geen grafteken kon worden opgericht. Maar ook een monument van waarschuwing, of zoals het in het Duits zo treffend heet: ein Mahnmal. De Stichting Zwolse Stolpersteine hoopt dat de Stolpersteine beide functies krijgen: een herinnering aan het individu en een waarschuwing voor de gruwelijkheden van rassenhaat en etnische zuivering.

Ik sprak u over beelden die ons moeten helpen om het leed, de vervolging en de angst te doen begrijpen. Daar raakt het initiatief van onze Stichting het onderwerp van de vandaag te openen tentoonstelling met de indringende beelden van de kunstenaar Felix Nussbaum uit Osnabrück. Zijn werk documenteert pijnlijk nauwgezet wat hem overkwam: dreiging, uitsluiting, ballingschap, arrestatie, vernedering, vlucht, onderduik, angst, waarna verraad, deportatie en zijn dood volgden. Juist deze beelden maken het mogelijk om de ervaringen van dit individu als het ware te doorleven, bijna tastbaar te maken. Ze maken het ons mogelijk om de eerder genoemde kloof tussen weten en begrijpen te overbruggen, omdat wij ons kunnen spiegelen aan die ene mens, aan Felix Nussbaum, veroordeeld om zijn afkomst.

Het bestuur van de Stichting Zwolse Stolpersteine is bijzonder dankbaar voor het aanbod van de directeur van De Fundatie om deze krachtige tentoonstelling te laten samenvallen met de legging en onthulling van de eerste Stolpersteine in Zwolle, begin volgende maand. Samen maken ze duidelijk wat van de verschrikking van rassenhaat voorstelt. Samen maken ze duidelijk welke onoverbrugbare leegte de Holocaust heeft nagelaten. Wij hopen van harte dat velen daar even bij stil blijven staan: bij de Stolpersteine en bij deze tentoonstellingen. Maar bovenal hopen wij dat ze aandacht willen besteden aan al die individuen die samen de enorme getallen vormen. Omdat zij mensen waren, ondanks hun ras of afkomst. Zij waren mensen, zoals u en ik.

Ik dank u voor uw aandacht.